

AHOLINI FAVQULODDA VAZIYATLARDA TO'G'RI HARAKAT QILISHGA O'RGATISHNING PEDAGOGIK-TASHKILIY MEXANIZMLARI

*МЕХАНИЗМЫ ОБУЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПРАВИЛЬНЫМ
ДЕЙСТВИЯМ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ*

*MECHANISMS OF TEACHING THE POPULATION TO ACT
CORRECTLY IN EMERGENCY SITUATIONS*

Turdaliyev Burxonali Abdumannonovich, katta o'qituvchi
Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi HFXO 'M Farg'ona viloyati

Annotatsiya: Maqolada aholini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri va tezkor harakat qilishga o'rgatishning nazariy-uslubiy asoslari va amaliy mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik tizimining tarkibiy qismlari — axborot-tushuntirish, ta'lim-tarbiyaviy, amaliy-mashqli, institutsional-normativ, texnologik-innovatsion, ijtimoiy-psixologik, jamoatchilik va motivatsion mexanizmlar ilmiy jihatdan asoslangan tasnif asosida ko'rib chiqilgan. Ta'lim muassasalarida, mahalla darajasida va ommaviy axborot vositalari orqali qo'llaniladigan uslublarning qiyosiy tahlili, shuningdek, pedagogik eksperiment natijalari keltirilgan. Tadqiqot natijalari kompleks yondashuv, ya'ni nazariy bilim, amaliy mashq va zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirish aholining favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik darajasini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyat; fuqaro muhofazasi; aholini o'qitish mexanizmlari; xavfsizlik madaniyati; erta ogohlantirish tizimi; amaliy mashqlar; ta'lim texnologiyalari; ijtimoiy-psixologik tayyorgarlik.

Аннотация: В статье анализируются теоретико-методические основы и практические механизмы обучения населения правильным и оперативным действиям в чрезвычайных ситуациях. Рассмотрена научно

обоснованная классификация компонентов системы подготовки населения: информационно-разъяснительный, учебно-воспитательный, практико-тренировочный, институционально-нормативный, технологический, инновационный, социально-психологический, общественный и мотивационный механизмы. Приведён сравнительный анализ методов, применяемых в образовательных учреждениях, на уровне махалли и средств массовой информации, а также результаты педагогического эксперимента. Результаты показывают, что комплексный подход, объединяющий теоретические знания, практические тренировки и современные технологии, существенно повышает уровень готовности населения к чрезвычайным ситуациям.

Ключевые слова: *чрезвычайная ситуация; гражданская защита; механизмы обучения населения; культура безопасности; система раннего оповещения; практические тренировки; образовательные технологии; социально-психологическая готовность.*

Annotation: *The article analyzes the theoretical-methodological foundations and practical mechanisms of teaching the population to act correctly and promptly in emergency situations. A scientifically grounded classification of the components of population preparedness — informational-explanatory, educational-pedagogical, practice-training, institutional-normative, technological-innovative, socio-psychological, community-based, and motivational mechanisms — is examined. A comparative analysis of methods applied in educational institutions, at the neighborhood (mahalla) level, and through mass media is presented, along with the results of a pedagogical experiment. The findings demonstrate that a complex approach integrating theoretical knowledge, practical training, and modern technologies substantially increases the population's level of preparedness for emergency situations.*

Key words: *emergency situation; civil protection; population training mechanisms; safety culture; early warning system; practical drills; educational technologies; socio-psychological preparedness.*

KIRISH

Zamonaviy jamiyat rivojlanishining murakkab bosqichida tabiiy va texnogen xarakterdagi favqulodda vaziyatlar soni va ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari yildan-yilga ortib bormoqda. Iqlim o'zgarishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, sanoat infratuzilmasining kengayishi hamda aholi zichligining ortishi natijasida seysmik xavf, sel-ko'chki hodisalari, yong'inlar, sanoat avariylari va epidemiologik tahdidlarning ehtimoli sezilarli darajada yuqori bo'lib qolmoqda. Ushbu sharoitda aholining favqulodda vaziyatlarda to'g'ri, tezkor va oqilona harakat qilish qobiliyati nafaqat shaxsiy xavfsizlik, balki jamiyat barqarorligining muhim omiliga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda fuqaro muhofazasi va favqulodda vaziyatlar sohasidagi normativ-huquqiy baza tubdan yangilandi, "Fuqaro muhofazasi to'g'risida"gi Qonun, shuningdek, aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash bo'yicha davlat dasturlari qabul qilindi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, me'yoriy-huquqiy asosning mavjudligi o'z-o'zidan aholining xavfsiz xatti-harakat ko'nikmalarini avtomatik tarzda shakllantirmaydi — bu jarayon ilmiy asoslangan, izchil va o'zaro bog'liq mexanizmlar tizimini talab qiladi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi kunga qadar aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlashning yaxlit, ilmiy asoslangan mexanizmlar tizimi yetarli darajada tizimlashtirilmagan, ta'lim muassasalari, mahalliy davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot vositalari o'rtasidagi hamkorlik samaradorligi past darajada qolmoqda.

Mavzuning ilmiy-nazariy jihatdan o'rganilishi V.G. Ateyev, S.K. Shoyimqulov, N.A. Muhitdinov, D.T. Rashidova kabi mahalliy tadqiqotchilarning ishlarida, shuningdek, xalqaro miqyosda BMTning Falokatlar xavfini kamaytirish bo'yicha Sendai dasturi (2015–2030) doirasidagi tadqiqotlarda o'z aksini topgan.

Shunga qaramay, mexanizmlarning o'zaro uyg'unligi, ularning pedagogik samaradorligi va yosh guruhlariga moslashtirilgan yondashuvlar masalasi alohida ilmiy tadqiqot ob'ekti sifatida yetarlicha chuqur yoritilmagan.

Tadqiqot maqsadi — aholini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga o'rgatishning asosiy mexanizmlarini ilmiy tasniflash, ularning har birining mazmuni va samaradorligini tahlil qilish hamda ushbu mexanizmlarni kompleks tarzda qo'llashning uslubiy tavsiyalarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

1. aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash tizimining nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish;
2. mavjud mexanizmlarni ilmiy mezonlar asosida tasniflash va tavsiflash;
3. turli mexanizmlarning pedagogik samaradorligini qiyosiy baholash;
4. kompleks yondashuvga asoslangan uslubiy model va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

1.1. Mavzuning nazariy tahlili

Xavfsizlik madaniyati (safety culture) tushunchasi xalqaro adabiyotlarda birinchi marta yadro energetikasi sohasidagi avariya tahlili natijasida shakllangan bo'lib, keyinchalik u aholi xavfsizligi va favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik sohasiga ham tatbiq etildi. Ushbu yondashuvga ko'ra, xavfsiz xatti-harakat shaxsning bilim darajasigina emas, balki uning qadriyatlar tizimi, ijtimoiy me'yorlari va institutsional muhit bilan chambarchas bog'liq murakkab hodisadir.

Pedagogik nuqtai nazardan, favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish ko'nikmasini shakllantirish uch bosqichli jarayon sifatida talqin etiladi: bilim (kognitiv bosqich) — xavf turlari va ularning belgilarini tanish; ko'nikma (operatsional bosqich) — muayyan harakatlar algoritmini bajarish qobiliyati; hamda odat (avtomatlashtirilgan bosqich) — stress sharoitida ham ongsiz ravishda to'g'ri xatti-harakatni amalga oshirish. Aynan uchinchi bosqichga erishish uchun faqat nazariy ma'ruzalar yetarli emas, balki takroriy amaliy mashqlar zarur bo'ladi.

1.2. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish, qiyosiy-tipologik tahlil, so'rovnoma (anketa) usuli, pedagogik kuzatuv va statistik tahlil metodlaridan foydalanildi. Empirik ma'lumotlar to'plash uchun 2024–2026 yillar davomida oliy ta'lim muassasalari talabalari, umumta'lim maktabi o'qituvchilari va mahalla faollari ishtirokida (jami 420 nafar respondent) so'rovnoma va pedagogik eksperiment o'tkazildi. Eksperiment ikki bosqichda — tayyorgarlikdan oldingi va keyingi bilim hamda ko'nikma darajasini baholash asosida tashkil etildi.

Ma'lumotlarni qayta ishlashda matematik-statistik usullar, jumladan Student t-mezoni qo'llanildi, natijalarning ishonchliligi $p < 0,05$ darajasida tasdiqlandi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKOMA

2.1. Aholini o'qitish mexanizmlarining ilmiy tasnifi

O'tkazilgan tahlil natijasida aholini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga o'rgatishning sakkizta o'zaro bog'liq mexanizmi aniqlandi. Ularning har biri mustaqil ahamiyatga ega bo'lsa-da, yuqori samaradorlikka faqat mexanizmlarning kompleks va o'zaro uyg'unlashtirilgan holda qo'llanilishi orqaligina erishiladi (1-jadval).

Mexanizm turi	Nomi	Mazmuni va vazifasi
1	Axborot-tushuntirish mexanizmi	Aholiga favqulodda vaziyatlar xavfi, ularning belgilari va to'g'ri xatti-harakat qoidalari haqida tizimli, ishonchli va o'z vaqtida axborot yetkazish; ogohlantirish tizimlari, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshiriladi.

Mexanizm turi	Nomi	Mazmuni va vazifasi
2	Ta'lim-tarbiyaviy (pedagogik) mexanizm	Umumta'lim, o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalarida "Hayot faoliyati xavfsizligi", "Fuqaro muhofazasi" fanlari, maxsus kurslar va o'quv mashg'ulotlari orqali bilim, ko'nikma va malakalarni bosqichma-bosqich shakllantirish.
3	Amaliy-mashqli (trening) mexanizm	Real vaziyatga yaqin sharoitda o'tkaziladigan mashqlar, ko'chma darslar, ob'ektlarda evakuatsiya mashqlari, simulyatsiya va o'yin texnologiyalari orqali xatti-harakat algoritmlarini avtomatlashtirish.
4	Institutsional-normativ mexanizm	Qonun hujjatlari, davlat dasturlari, standartlar va me'yoriy-huquqiy hujjatlar orqali fuqarolar, tashkilotlar va davlat organlarining vazifa va javobgarligini belgilash.
5	Texnologik-innovatsion mexanizm	Erta ogohlantirish tizimlari, mobil ilovalar, geoaxborot tizimlari (GIS), sun'iy intellektga asoslangan xavf-tahdid monitoringi orqali axborotni tezkor yetkazish va qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash.

Mexanizm turi	Nomi	Mazmuni va vazifasi
6	Ijtimoiy-psixologik mexanizm	Fuqarolarda stressga bardoshlilik, xotirjamlik, o'zaro yordam va jamoaviy mas'uliyat hissini shakllantirish, dahshat va vahima holatlarining oldini olish.
7	Jamoatchilik va ko'ngillilik mexanizmi	Mahalla, fuqarolik jamiyati institutlari, ko'ngilli qutqaruv guruhlar va nodavlat notijorat tashkilotlarining aholi bilan bevosita ishlashi, mahalliy resurslarni safarbar etishi.
8	Motivatsion-rag'batlantiruvchi mexanizm	Fuqarolarni xavfsizlik qoidalarini o'rganishga undovchi ijtimoiy va moddiy rag'batlar, tanlovlar, sertifikatlashtirish tizimlari orqali barqaror qiziqishni shakllantirish.

1-jadval. Aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash mexanizmlarining tasnifi (muallif tomonidan ishlab chiqilgan)

2.2. Mexanizmlarning o'zaro ta'siri va bosqichma-bosqich amalga oshirilishi

Tadqiqot ko'rsatishicha, sanab o'tilgan mexanizmlar bir-biridan izolyatsiyalangan holda emas, balki uzluksiz pedagogik jarayon sifatida, quyidagi izchillikda amalga oshirilganda eng yuqori natija beradi:

- birinchi bosqich — axborotlantirish: aholida muammoning dolzarbligi va shaxsiy ahamiyati haqida tasavvur shakllantirish;
- ikkinchi bosqich — tizimli ta'lim: maktab, kollej va oliygohlarda bosqichma-bosqich, yosh xususiyatlariga mos dasturlar asosida bilim berish;

- uchinchi bosqich — amaliy mustahkamlash: real vaziyatga yaqin mashqlar, evakuatsiya trenirovkalari, simulyatsion o'yinlar orqali ko'nikmalarni avtomatlashtirish;
- to'rtinchi bosqich — texnologik qo'llab-quvvatlash: mobil ogohlantirish tizimlari va raqamli platformalar orqali bilimlarni yangilab borish;
- beshinchi bosqich — ijtimoiy mustahkamlash: mahalla va jamoatchilik darajasida o'zaro yordam an'alarini rivojlantirish.

Ushbu bosqichlarning har biri o'tkazib yuborilgan taqdirda, tizimning umumiy samaradorligi keskin pasayishi pedagogik eksperiment natijalarida ham o'z tasdig'ini topdi.

2.3. Ta'lim-tarbiyaviy mexanizmning o'ziga xos xususiyatlari

Ta'lim muassasalarida favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik mavzusini o'qitishda an'anaviy og'zaki bayon usulining samaradorligi past ekanligi aniqlandi — bunday usulda o'quvchilarning atigi 12–15 foizigina olingan bilimni amaliyotda to'g'ri qo'llay olishini ko'rsatdi. Aksincha, muammoli o'qitish, keys-stadi, rolli o'yinlar va simulyatsiya texnologiyalaridan foydalanilganda ushbu ko'rsatkich 45–60 foizgacha oshdi.

Bundan tashqari, o'quvchi va talabalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda differensiallashtirilgan yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi: boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'yin shaklidagi mashg'ulotlar, yuqori sinf o'quvchilari uchun amaliy-simulyatsion mashqlar, oliy ta'lim talabalari uchun esa loyihalash va tahliliy vazifalar asosidagi metodlar yuqori samara bergani aniqlandi.

2.4. Texnologik-innovatsion mexanizmlarning roli

So'nggi yillarda erta ogohlantirish tizimlari, geoaxborot tizimlari (GIS) va mobil ilovalarning joriy etilishi aholini xabardor qilish tezligini sezilarli darajada oshirdi. Tadqiqot davomida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, respondentlarning 68 foizi mobil ogohlantirish xabarlarini eng ishonchli va tezkor axborot manbai sifatida baholadi. Shu bilan birga, texnologik vositalarning o'zi yetarli emasligi, ularni albatta amaliy mashqlar va pedagogik tushuntirish ishlari

bilan uyg'unlashtirish zarurligi ta'kidlandi, aks holda aholida "ogohlantirish charchog'i" (alert fatigue) holati yuzaga kelishi mumkinligi aniqlandi.

2.5. Ijtimoiy-psixologik va jamoatchilik mexanizmlari

Favqulodda vaziyatlarda insonning xatti-harakati nafaqat bilim darajasiga, balki uning hissiy-irodaviy holatiga ham bog'liq. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oldindan psixologik jihatdan tayyorlangan, ya'ni stress vaziyatlarda o'zini tuta bilish mashqlarini o'tagan respondentlar guruhida vahima holati 2,3 barobar kamroq qayd etildi. Bu esa ijtimoiy-psixologik mexanizmning mustaqil ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Mahalla institutlari va ko'ngillilar harakati orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar, ayniqsa keksa yoshdagi va cheklangan imkoniyatga ega fuqarolar bilan ishlashda alohida samara berdi, chunki mahalliy darajadagi ishonch va shaxsiy aloqa rasmiy institutlarga qaraganda yuqoriroq ta'sirchanlikka ega ekanligi aniqlandi.

2.6. Mexanizmlarning qiyosiy samaradorligi

Pedagogik eksperiment doirasida turli mexanizmlarni qo'llagan to'rtta respondentlar guruhida bilim va amaliy ko'nikma darajasining o'sishi quyidagi natijalarni ko'rsatdi (2-jadval):

Mexanizm	Bilim darajasi o'sishi (%)	Amaliy ko'nikma o'sishi (%)	Respondentlar mamnunligi
Faqat axborot-tushuntirish	18,4	9,2	O'rtacha
Ta'lim-tarbiyaviy + amaliy mashqlar	42,7	51,3	Yuqori

Mexanizm	Bilim darajasi o'sishi (%)	Amaliy ko'nikma o'sishi (%)	Respondentlar mamnunligi
Texnologik vositalar bilan uyg'unlashtirilgan kompleks yondashuv	58,9	63,5	Juda yuqori
An'anaviy (nazariy ma'ruza asosidagi) usul	12,1	5,4	Past

2-jadval. Turli mexanizmlarning bilim va ko'nikma darajasiga ta'siri (pedagogik eksperiment natijalari, %)

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ta'lim-tarbiyaviy va amaliy mashqlarni texnologik vositalar bilan uyg'unlashtirgan kompleks yondashuv eng yuqori natijani (bilim darajasi bo'yicha 58,9%, amaliy ko'nikma bo'yicha 63,5%) ko'rsatdi, bu esa mexanizmlarni alohida emas, balki tizimli tarzda qo'llash zarurligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

2.7. Institutsional-normativ mexanizm: mas'ul tuzilmalar taqsimoti

Kompleks mexanizmlar tizimining barqaror ishlashi uchun turli darajadagi davlat va nodavlat tuzilmalarning vazifalari aniq belgilanishi zarur. Tadqiqot davomida o'tkazilgan ekspert so'rovi asosida mas'ul tuzilmalar va ularning asosiy vazifalari quyidagi jadvalda umumlashtirildi (3-jadval):

Tuzilma	Asosiy vazifasi	Qamrab olinadigan mexanizm
Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi	Ogohlantirish tizimlarini yuritish, aholi bilan amaliy mashg'ulotlar tashkil etish	Axborot-tushuntirish, amaliy-mashqli

Tuzilma	Asosiy vazifasi	Qamrab olinadigan mexanizm
Xalq ta'limi va oliy ta'lim muassasalari	O'quv dasturlariga xavfsizlik mavzularini kiritish, o'qituvchilarni tayyorlash	Ta'lim-tarbiyaviy
Mahalla fuqarolar yig'ini	Mahalliy darajada aholi bilan bevosita ishlash, ko'ngillilarni jalb etish	Jamoatchilik, ijtimoiy-psixologik
Aloqa va axborotlashtirish tashkilotlari	Mobil ogohlantirish tizimlari va ilovalarni ishlab chiqish	Texnologik-innovatsion
Ommaviy axborot vositalari	Aholini muntazam xabardor qilish, xavfsizlik madaniyatini targ'ib etish	Axborot-tushuntirish, motivatsion

3-jadval. Favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik jarayonida mas'ul tuzilmalar va ularning vazifalari

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, muvaffaqiyatli natijaga faqat tuzilmalar o'rtasidagi uzluksiz muvofiqlashtirilgan hamkorlik orqaligina erishish mumkin; alohida tuzilmaning izolyatsiyalangan faoliyati, hatto yuqori resurslarga ega bo'lsa-da, tizimli samara bermaydi.

2.8. Yosh guruhlariga differensiallashtirilgan yondashuv

Tadqiqot davomida turli yosh guruhleri uchun mexanizmlarning samaradorligi bir xil emasligi aniqlandi. Xususan, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda o'yin va rasm asosidagi uslublar, o'smirlar va yoshlarda raqamli texnologiyalar hamda simulyatsion mashqlar, kattalar va keksa yoshdagi fuqarolarda esa shaxsiy tajriba almashish va mahalliy hamjamiyat asosidagi uslublar yuqori samara berishi kuzatildi. Bu holat aholini o'qitish dasturlarini ishlab chiqishda

yagona, universal yondashuvdan voz kechib, yosh xususiyatlariga moslashtirilgan differensial strategiyalarni joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, jinsiy va ijtimoiy-demografik omillar, jumladan nogironligi bo'lgan shaxslar, ko'p bolali oilalar va yolg'iz yashovchi keksalar uchun maxsus moslashtirilgan uslubiy materiallar va individual yondashuvlar ishlab chiqish zarurligi tadqiqot natijalarida alohida ta'kidlab o'tildi.

KOMPLEKS MEKANIZMLAR MODELI BO'YICHA TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalari asosida aholini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga o'rgatishning uch darajali kompleks modeli ishlab chiqildi:

1. Institutsional daraja — davlat organlari, ta'lim vazirligi va fuqaro muhofazasi tizimlari o'rtasida vazifalarni aniq taqsimlash, yagona uslubiy dasturlarni joriy etish;

2. Pedagogik daraja — ta'lim muassasalarida bosqichma-bosqich, yoshga mos, amaliyotga yo'naltirilgan dasturlarni joriy etish, o'qituvchilarni maxsus tayyorlash;

3. Ijtimoiy daraja — mahalla, ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalar orqali doimiy axborot almashinuvi va amaliy mashqlarni tashkil etish.

Ushbu model faqat nazariy takliflar emas, balki tadqiqot davomida qisman sinovdan o'tkazilgan bo'lib, uni qo'llagan ta'lim muassasalarida o'quvchilarning favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik ko'rsatkichi o'rtacha 1,8–2 barobar oshgani qayd etildi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, aholini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga o'rgatish murakkab, ko'p qirrali va o'zaro bog'liq mexanizmlar majmuasini talab qiluvchi jarayondir. Axborot-tushuntirish, ta'lim-tarbiyaviy, amaliy-mashqli, institutsional-normativ, texnologik-innovatsion, ijtimoiy-psixologik, jamoatchilik va motivatsion mexanizmlarning har biri mustaqil ahamiyatga ega bo'lsa-da, ularning izolyatsiyalangan holda qo'llanilishi yetarli samara bermaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, nazariy bilim, amaliy mashqlar va zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirgan kompleks yondashuv qo'llanilganda aholining favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik darajasi statistik jihatdan ishonchli tarzda ($p < 0,05$) sezilarli darajada oshadi. Shu sababli, tegishli davlat organlari, ta'lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlariga taklif etilgan uch darajali kompleks modelni amaliyotga tatbiq etish tavsiya etiladi.

Kelgusi tadqiqotlar doirasida ushbu mexanizmlarning turli hududiy va demografik guruhlariga moslashtirilgan variantlarini ishlab chiqish, shuningdek, sun'iy intellektga asoslangan shaxsiylashtirilgan o'qitish tizimlarining ushbu sohadagi salohiyatini o'rganish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Fuqaro muhofazasi to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlash bo'yicha davlat dasturi to'g'risidagi qarori. — Toshkent, 2023.
3. Ateyev V.G. Fuqaro muhofazasi va favqulodda vaziyatlar asoslari: darslik. — Toshkent: O'qituvchi, 2021.
4. Shoyimqulov S.K. Hayot faoliyati xavfsizligi: o'quv qo'llanma. — Toshkent: TDTU nashriyoti, 2020.
5. Muhitdinov N.A., Rashidova D.T. Aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlashning pedagogik asoslari // Pedagogika va psixologiyada innovatsiyalar. — 2022. — №4. — B. 112–120.
6. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. — Geneva: UNDRR, 2015.
7. UNESCO. Disaster Risk Reduction in School Curricula: Case Studies from Thirty Countries. — Paris: UNESCO Publishing, 2012.
8. Кузнецов А.В. Психологическая готовность населения к действиям в чрезвычайных ситуациях // Вестник МЧС России. — 2021. — №2. — С. 45–53.

9. Karimova Z.T. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish: ped. fan. bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoreferati. — Toshkent, 2023.
10. World Health Organization. Community-based Disaster Risk Management: A Field Manual. — Geneva: WHO Press, 2019.